Приложение №2
к основной образовательной программе
основного общего образования МБОУ «СОШ № 9 г.Шали»
приказ №1 от 30.08.2022г.

Фонд оценочных средств по чеченскому языку 10 класс

г. Шали , 2022 г.

10 класс Нохчийн мотт		
Омонимаш, синонимаш, антонимаш, архаизмаш, историзмаш, неологизмаш.	**Талламан диктант.**	**«ДоттагӀалла.»** Массо а заманашкахь а сий – ларам бина адамаша оцу сийлахь-доккхачу дешан. Дуьненан массо а маттахь а дека тешамечу доттагӀаллех, цуьнан дерриге а къардечу нуьцкъаллех лаьцна иллеш. ДоттагӀалла хестадо шайн стихашкахь, поэмашкахь дуьненан массо а къаьмнийн поэташа. ДоттагӀалла! Къаьсттина доккхачу маьӀне дирзина и сирла дош вайн башхачу, амма вуно чолхечу заманахь. Ӏаламат кхеташ а, гергара а ду и довха дош шайн кхолламаш даима а цхьанабаьэначу российски хьалкъаша. Къинхьегамехь догцӀена йохьалла, эшначохь вовшашна гӀо дар, вовшашнаэседеллачух пайдаэцар – и дерриге а вайн дахаран къастамалла ю, вайн российски адамийн, талхо йиш йоцу гӀиллакх ду. Вайн республикан культурни дахарехь доккха гӀуллакх, бакъалла а долу деза денош хилла дӀахӀиттира 1977 шеран сентябрехь Нохч-ГӀалгӀайчохь дӀадаьхьна Херсонски областан литературан денош. Оцу диццлур доцчу цхьанакхетаршкахьоьрсийн а, нохчийн а, украински а, гӀалгӀайн а меттанашкахь скара вайн Даймахках, халкъийн доттагӀаллих адамийн къинхьегаман толамех лаьцна йолу стихаш. Ишттачу цхьанакхетарша яздархошна таро ло дахар кӀорггера довза, ло керла теманаш, керла васташ. **Грамматически тӀедиллар.** 1.Сказуемеш билгалбаха.
Нохчийн меттан фразеологичес-ки карчамаш.	**Изложени**	**«Бекхам».** Цхьа зуда хилла ехаш-Ӏаш. Цхьа кӀант бен, кхин доьзалхо а, я гергара нах а боцуш. Шен кӀант хене ваьлча, зуда ялийна цунна. Цхьа а гӀиллакх, ларам-тӀалам боцуш нисъелла хилла нус. ЦӀеххьана цамгар а кхетта, меттахь йисина марнана. Цхьана дийнахь, хьаста а елла, марнанас несе дехар дина: -ЧӀогӀа йоьхь дагадеъна-кх сунна, гӀой, лулахошкахь дуй а хьажий, дехий, нисдан хьажахьа, - аьлла. -Со-м лелар яц хьуна лулахошка йоьхь доьхуш, - аьлла, бат саттийна нeсо. Несо и кеп хӀоттийначул тӀаьхьа, кхин ша сатесна хиллачу йоьхьах кхетар ца нислуш, дӀакхелхина марнана. Цул тӀаьхьа дукха хан-зама дӀаяьлла. Оцу несах а шен заманахь марнана хилла. Денош къаналле лестинчу заманахь, деэшна, гӀорах хаьдда, эххар меттехь йисина иза. Цхьана дийнахь кхерзина йоьхь дагадеъна цунна. Кхайкхина, нус схьа а ялийна, ша сатесначу юучух лаьцна дийцина цо цуьнга. Вукхо, кхин ойла ца еш, сихха яха а яхана, цхьанхьара йоьхь а нисдина, чомехь кеч а дина, марнанна хьалха диллина.

		Йоьхь схьаэца дагахь, кхуо хедарна куьг т1ехьушшехь, чуьрчу йоьхьах текхарган сурт х1оьттина кхунна. Кхераеллачу марнанас и хедар, дукха хьере хуьлий, кхуссий д1адохуьйту: «Х1ара х1ун ю ахь суна еънарг?» - олий, несана т1е а чевхаш. Ша х1ун эр ду а ца хууш, хиллачух а ца кхеташ, 1адийча санна, йог1а а елла лаьттачу кхунна т1екхочу ц1ийнда. Хиллачух кхетта, цо, ша кеч а дой, шен нанна хьалха дуьллу и йоьхь. Иштта цунах а хуьлу текхарг… Эццахь кхетта йоккха стаг шена хиллачух. Шен марнанна цхьана хенахь ша ца деллачу йоьхьна Дала шена бекхам беш буйла а хиъна, кхин кечдан ца оьшу шена и йоьхь, аьлла цо, хуьлучух ца кхеташ, цецдаьлла лаьттачу шен к1анте а, несе. **План.** 1. Цхьа к1ант кхобуш 1ийна нана. 2. К1антана зуда ялор. 3.Несан амал. 4. К1ентан нана цомгуш хуьлу. 5.Марненан дехар. 6.Несан жоп. 7.Бекхам.
Нийсаалараран бакъонаш (орфоэпин бакъонаш).	**Талламан диктант.**	**«Зевне хьеший»** Дуьне дохделира, хьуьнхахь г1а дала, зазадаккха доладелира. Органан тог1ешца дукха ду элхьамцаш, хьаьрса хьечаш, хьуьнан 1ежаш, кхораш. 1уьйранна хьо хьаьжча, басешкахь, бердашкахь цара даьккхинчу зазано, ло диллича санна, к1ай йинера. Зазанна т1схула хьийзачу накхармозийн зевне лалоьг1ча, пондар лоьхкуш санна хеталора. Мозаша дургал кхоьхьура накхаршна чу. 1уьйранна араваьлла, маьлхан з1аьнарш схьакъадале, Органан йистехь ахь ладоьг1ча, дехьа басарчу хьуьнхара схьахезаш **олха**зарийн хаза эшарш хуьлу. Вайн хьаннашкахь эшарш хаза йолуш ду шоршалш, алкханчаш, дуккха а кхин тайпа олхазарш. Малх схьакхетталц эшарш ца совцайо цара. Мел дукха ладег1арх к1ордор доцуш, хаза мукъамаш хеза. Малх схьакхетча, жимма са а даь1на, иза чубузуш, эшарийн ловзар духадолор ду цара. Иштта ловзар хуьлу олхазарийн, к1орнеш яххалц. Буьйса а ца юьту цара тийна... Хазахетарца, эшарш ца т1еоьцу олхазарша б1аьсте. Хазахетча а, сакъераделча а бехк бац – 1аламехь уггар хазачарах цхьа мур бу иза. Г1а долу, баьццара бос оьций д1ах1уттту хьун. Можа-къорза куз тесча санна хуьлу баьццара бай. Малх санна къегаш хуьлу бай т1ехь баппанаш. Жил-1алам доьлуш санна хуьлу, б1аьстено самукъадоккхий.

Дешан латтам (дешан х1оттам).	**Талламан диктант.**	**«Валарг-юрт»** Нохчийн ширачу ярташка йиллича,Валарг-юрт къона ю.Х1инцалера Валарг-юрт XIX б1ешо юккъе доьдуш йиллина.Валарг-хий,Геха-хий бохуш ши хи дуломара охьадог1уш.Оцу шина хина юккъехь йолчу охьанехьарчу меттехь ч1ог1а хаза шовданаш ду. Цу меттигах хьалхе Шовдане я Шовданашка олура,боху.Х1инца Шалажи-юрт йолчу меттигана лахахьа юрт хилла,Нуьйрике олуш.И Нуьйрике-юрт йиллинарг Хьаьжий,Дуьрдий бохуш ши ваша хилла.Цу шина вешех схьабевлла бу Валаргт1ера Хьаьжиннекъий. Нуьйрике-юрт лаьттинчу меттехь х1инца а ду кешнаш.Цигахь д1авоьллина ву Хьаьжий,Дуьрдий. Шемалан заманчохь оьрсийн паччахьан эскар тоьллачу меттехь нохчийн кегий ярташ а ,к1отарш ца юьтура.Кегий к1отарш вовшах а етташ,яккхий ярташ йохкура.Иштта Валарг-юрт вовшахтухуш, нуьйрикехоша-Хьаьжин некъаша-Валарг-хина аьтту аг1ор Малхбалехьа шайна хийра волу стаг ца хаийтина,цундела цу юьртахь нах барт болуш,вовшийн гергара а хилла. Валаргхоша дозалла до Иласхан-юьртара Кишин Хьажа веана хиларх.Иза т1ехь хиина 1ийна т1улг а,и меттиг а зиярат лоруш ду. (180 дош) **Т1едилларш:** 1.Аьзнаш, элпаш къастаде «нохчийн» бохучу дешан(фонетически къастаде). 2.1-ра предложени синтаксически юьззина къастае. 3.7-чу предложенера цхьанатайпанара меженаш къастае,буха сиз хьакха.
Терахьдеш-нийн кхолладалар, легар, нийсаяздар. Хандешнийн чаккхенаш нийсаязъяр.	**Изложени**	**«Школехь».** Дика са а даь1ана, суьйранна школе вахара иза. ...Хожа шен накъостана юххе парти т1е охьахиъна воллушехь, гаргол бийкира. Парта гота а, лоха а яра. Амма, иза г1ехьа яра дийнахь кху школехь доьшуш долчу берашна. Церан хеннахь дешнехьара со а хир вара дешна ваьлла. И эрна ойланаш а хедош, хьехархо чувеара. «Математика – сема тидам лоьхуш 1илма ду», - аьлла, д1айолийра цо шен урок. «Х1инца б1аьстс ю. Кестта дешаран шо чекхдер ду. Т1аккха цхьа шо бен ца дуьсу институте кхача», - ойланаш йора Хожас. -Стенан ойланаш йо ахь? – хаьттира Хожега, накъостех цхьамма. -Математикан… Хожа велакъежира, амма шена дицделларг юха дагалаца г1ертара. Иза дага дан гена дацара. Математикан ши урок чекх а яьлла, ша д1авоьдуш хьехархочо элира: -Хожа Ахьмадов, нагахь санна ахь иштта дешахь, экзаменехь хьо тоьларг хилар шека яц. Накъостийн яххьаш Хожийна т1ейирзира.

		-Къахьоьгур ду вай, - элира Хожас. Хьехархо д1аваха, дешархойн 1одика а йина. Цул т1аьхьа шина сохьтехь физикан урок яра. Чолхе машинаш а, ракеташ а, атоман ницкъаш а бийцар вайн толуш долчу дахарх ийна бен хила тарлуш цахиларх кхеташ ладоьг1ура дешархоша шайн хьехархочуьнга. Царах х1ораммо а кураллица ойла йора оццул даккхий, сийлаххьий г1уллакхаш кхочушдеш долчу советан халкъах шаьш хиларна. Сакъералуш а, к1аддалар дицделла а бара дешархой. Горгали бекна, дешаран де чекхдели. Накъостий новкъахь шайн-шайн урамашкахьа д1а-схьа боьрзуш. Хожин 1одика а еш, д1акъестара. -К1ант, хьо ц1а кхечи? – нана дуьхьал елира. Хожас ойланаш йора охьавижча. Кхехкий, ц1ийлой, дахчалой, ц1анлой схьакъаьста болат тайп-тайпанчу нехех. Сийлахь, турпал белхаш беш, 1амош, шайна 1еминарг накъосташна хьоьхуш бахчалуш бу къона белхалой. Х1инцца бен цаваьлла со цу сийлахьчу бригадехь болх баран новкъа. Хийла г1уллакхаш ду хьалхахьа! Къонахийн болар х1инцца дуьххьарлера г1улч йоккхуш ду. **План.** 1.Хьехархо чувале. 2.Шолг1ачу урокехь. 3.Дешаре болу боккха безам. 4.Наб кхетале Хожас йина ойла.
Карладаккхар.	**Шеран талламан диктант.**	**«Беркате аьхке»** 1алам! И дош доца делахь а, шен чулацам к1орггера болуш ду. Аламийн а, дийнатийн а, бецийн а, хьаннийн а дахар 1аламах хаьдда хила йиш йолуш дац. Лаьттахь долу дахар 1аламах дозуш, 1аламо латтош ду. Шен къайленах дуьззина, массо а хенахь шен хаза мур болуш ду 1алам. Х1ун къайленаш хир яра 1аламан? – аьлла хета тарло. 1алам дезаш хьо велахь, хьуна, и оьшуш йолу хаза книжка санна, деша хуур ду, цунах пайда оьцуш. Хаза б1аьсте чекхъяьлла йолуш лаьттара. Т1ейог1уш яра беркате аьхке. Аьхке адамашна уггаре а каде мур бу. Массо а акхарой, олхазарш шайн б1аьста дуьненчу евлла к1орнеш кхиош, 1алашъеш, уьш кога йохуьйтуш синтем боцуш лелара. Б1аьста санна, эшарш лоьккхуш, ловзуш лела йиш яцара. 1уьйранна синбилгалонаш гучу ма-евллинехь хьала а г1аьттина хьо араваьлча, хьан б1аьрг кхийтира Органан тог1и чухула дижинчу дахкарах, ткъа бацалахь жовх1арш санна лепаш тхи дара. Хьуна хета тарло: и-м х1умма а доцург ма ду, аьлла. Иза иштта дац. Иза цхьа къайле яра… 1аламо шен къайленех пайда оьцуьйтур бу. (160 дош)

11 класс Нохчийн мотт		
Подлежащи-ний сказуеминний юккъехь тире.	**Талламан диктант.**	**«Була»** Нохчийн иллешкахь,дийцаршкахь,туьйранашкахь хьехош ду Була боху дийнат.Дуккха а адамашна ца хууш хила тарло була х1ун ю. Була-иза уггаре даккхийчарах хьуьнан экха ду.Иллешкахь а,дийцаршкахь а дуьйцуш хир дацара иза вайн махкахь,вайн хьаннашца цхьана заманахь ца хиллехь. Була хьаннийн дийнат,бергаш йолчу дийнатийн тайпана,ноходоккху хьайба ду.И дийнаташ чохь доцу хьун еса хетало.Уьш,адамаша шайна т1ехь 1уналла деш,парг1атехь,хуьнхахь дехаш акха хьайбанаш ду.Iцеран лелар тобанашца хуьлу,исс-итт бежана цхьаьна а долуш .Вайн хьаннийн акхаройх иза уггаре доккха а,зоьртала а ду.Цуьнан терзанан барам цхьа эзар ши б1е кийлане кхочу. Т1ехьаьжча була буьрса экха делахь,иза адамашна зуламе дац. Буланаш дебийтар а,1алашъяр адекхар ду массеран а.Иза хууш,хьуьнан белхалоша церан дола а до.1ай уьш меца ца лелийта,хьалхxе докъаран литтанаш д1ах1иттадо,т1е мотт хьекха туьхан г1орзанаш а охьайохку. Була Ц1ечу книги т1е д1аязйина ю,и ларъярхьама. Нсаран а,Итон-Кхаьллан а лаьмнашца ду и экха. Адамах и ца къаьхка,ша 1алашдо дела.(175 дош). **Т1едилларш:** 1.Хьалхара предложени морфологически талла 2.2-3 предложенера ц1еран х1оттаман сказуеми караде,буха сиз хьакха.
Юкъадало дешнаш, предложенеш.	**Изложени**	**«Ненан дагалецамаш»** Iцхьа к1ант хилла къеначу ден-ненан. Дукха везара царна иза. К1ант кхиъна ваьлча, ломахь г1арабаьлла дика динний, г1ирссий, т1емалочун духаррий кечдира дас. Цхьана дийнахь юьртара к1ентий кечбелира ламанца сакъера баха. Цхьаъ бен воцу к1ант а вахара цаьрца. Ц1еххьана ирча кхаъ беара лаьмнашка: мостаг1 ву т1ег1ерташ, аьлла, цо буржалш дахьа ламанхошна тоха, *леш* бина, уьш бацо. Х1орш д1акхаьчча, мостаг1ашца т1аме х1иттира. Къаьсттина ч1ог1а т1ом *беш* вара цхьа цавевза т1емало. Цецваьлла висира массо стаг. – Мила ву и т1емало? – хьаьттира цхьаболчара. – Иза дика т1емало ву, – элира вукхара. Берриг шайн ницкъ гулбира мостаг1аша. Массо а цхьаьний т1елетира уьш оцу турпалхочунна. Вуьйжира к1ант. Т1аккха т1етаь1ира ламанхой мостаг1ашна. Х1аллакбира цара уьш. Болатан г1аг1 малхехь къегаш, баттах йолчу юьхьа т1ера сирла нур г1уьттуш, нана ехачу керта вахьаш вара к1ант. – Собарделаш! – элира хьалхаваьллачо. – Вежарий! Сан ницкъ кхочур бац к1ентан нене х1ара д1ахаийта. Со кхоьру х1окху бохамо нана а ерна.

		Мила ву шуна юккъехь маттана говза, нене хlара дlадалхо? Массара а кортош охьаохкийра. Хьалха велира къоьжа корта болу стаг. – Схьаба суна дечган пондар, цо дуьйцур ду нене говзачу, хазачу маттаца кlант валар. Лалур бу цуьнга и ирча кхаъ. Схьабеара пондар. Делха дуьйладелира пондаран мерзаш. Шен пондарца тобанна хьалхавелира воккха стаг. Араелира кlентан нана. Цунна гира, вистхуьлуш стаг воцуш, гlайгlано кортош охкийна, тlемалой, хезира бекаш, боьлхуш пондар. Буьйсанна декачу олхазаран эшарх тарлуш, набарна бер дижо нанас олучу аганан иллех тарлуш, бекара пондар. Пондаро дуьйцура нанас шен цхьаъ бен воцу кlант мел везаш кхиийна. Цlеххьана пондаран мерзаша ламанан лечанан гlергlар, лоьман цlийзар, берзан угlар хазийра. Цо дуьйцура кlант майра, доьнал долуш кхиар. Тlаьххьара а, тlеман герзаш вовшахдетталущ санна, къора бийкира пондар. Хеталора: тlеман марсаллехь майрачу кlантана тlера барзакъ болатан гlовгlанца декаш санна. Тlаьххьара сирла цlена аьзнаш гlевттира пондаран мерзех. Уьш декара маьлхан зlенарех тарделла. Хетара цара дуьйцу Даймехкан хазаллех, ирсечу дахарх, Даймехкан дуьхьа эгнарш цкъа а лийриг цахиларх. Боьлхура пондар, тийжара пондар. Ладоьгlура кlант винчу нанас. Гора цунна бармахь дакъа. Вистхуьлуш цхьа а воцуш, кортош охкийна лаьттара тlемалой. Кхийтира нана. Бармахь lуьллург кхуьнан кlант вара. Дуьххьара араваьллера иза нене ца хоттуш. Иза майра лоттера мостагlех. Дуккха а хlаллакбира цо уьш. Велира ша а. Велира даима ваха. Боьлхура пондар, тийжара пондар. – Ас декъалво хьо, сан кlант! – мохь туьйхира нанас. – Оха декъалво хьо! – йийкира тоба. Боьлхура пондар, тийжара пондар. Оьгура ненан бlаьргех довха хиш. **Хьесап:** Цхьа кlант хилла къеначу ненан. 2. Цlеххьана ирча кхаъ беара лаьмнашка. 3. Берриг шайн ницкъ гулбира мостагlаша. 4. Хьалхавелира къоьжа корта болу стаг. 5. Схьабеара пондар. 6. Делха дуьйладелира пондаран мерзаш. 7. Боьлхура пондар, тийжара пондар. 8. Оьгура ненан бlаьргех
Чолхе-цхьанакхетта предложени а, цуьнгахь хуттургаш а, сацаран хьаьркаш а.	**Талламан диктант.**	**«Воккхачу стеган доlа»** Цхьа-ши гlулч йоккхуш,цецволий дlасахьожуш,тlаккха а масех гlулч йоккхуш,лелара воккха стаг. Пхоьазза тlекlелдина хиллачу цlеношна юххе а вахана,lасанна тlе а таьlна,сецира иза.Бомбанаша аьтта дlаяхийтинера кхузахь бlаьрга мел гуш йолу гlишло.

		Т1аккха,лекха нохчийн холхозан куй д1а а баьккхина,киснара схьадаьккхина йовлакх коьртах хьаькхира цо. Арахь йовха яцара.Кхузткъе итт шо сов хан хир йолуш воккха стаг лаьттара дег1е дагар детташ… Ц1еххьана когаш чуьра са д1адаьлча санна,цхьа тамашийна охьалахвелира иза…Со сихха т1еволавелира.Со а гина,воккха стаг,шегара даьлла цхьа г1алат суна ца гайта г1ерташ санна.хьалаайавелира.Маршалла а хаьттина,дог лаза-м ца даьлла хьан,аьлла,хаьттира ас. -Х1ан-х1а!..Лаза сан дог дисина,моьттуш а ма вац со-м! -Х1окху ц1енош чохь 1аш гергара нах бара хьан? Воккха стаг,цхьа тамашийна соьга схьа а хьаьжна,д1авирзира…Шен б1аьрхиш суна ца гайта г1ертара иза. Дуккха лаьттира тхойшиъ,вист а ца хуьлуш… -Сан к1ентан х1усамаш яра кху чохь…Х1инца к1ант а вац,цунах йисина х1усамаш а яц… Т1аккха, куй д1а а тиллина,дег1 нисдеш д1а а х1оьттина,до1а дан х1оьттира.Ас т1аьхьара «амин» а олуш,дехха дира воккхачу стага до1а.(170 дош). **Т1едилларш:** 1.Хьалхара предложени юьззина синтаксически къастае. 2.Айдаран,хаттаран предложенешна буха сиз хьакха.
Т1етуху предложени цуьнан карчамаш.	**Талламан диктант.**	**«Б1аьстенан аматаш»** Б1аьстенан 1уьйре. Лаьмнаш т1ехьара схьакъедира сирла малх. Цуьнан з1аьнарш хьуьнан диттийн баххьашкахула кхерстира. Коьллашна а, бацана а т1едиллинчу тхин т1адамаш лепара бес-бесарчу басаршца. Ехачу буса тийнна дижина 1иллича санна, набарх долуш лаьттара 1алам. Б1аьстенан маьлхана доьлура 1алам: хьун, акхарой, сагалматаш. Хьаннийн татолийн бердашца девллачу таьллаша уггар хьалха хаийтира б1аьсте йолуш юйла. Цуьнан дуткъачу нийсачу гаьннаш т1ехь гуш заза дара. Толлан заза, дешица кхелича санна, можа-ц1ен бос болуш хуьлу. Оцу хазачу зазанна т1ехь шайн болх д1аболийра накхармозаша. Халкъо дукха хьалха дуьйна пайдаоьцуш билгалъяьккхина дечиг ю талл. Хин хьерашна т1едог1учу татолийн бердаш т1ехь кхуьу таьллаш. Царна оьшуш дац хьена латта. Дагарца хадийна баьккхина сара а, хьокха а д1абоьг1ча денлой, сихха доккха дитт хуьлий д1ах1утту, шен даккхийчу к1оргачу орамашца бердан йистош ч1аг1ъеш. Таьллийн генашлахь б1аьстенан муьрехь шайн хаза эшарш лоькхуш деха зарзарш. Б1аьсте! Ирзуш, тог1еш, некъан йистош, бошмаш, баьццара къорза куз тесча санна зезагаша хазйой хуьлу. Оцу баьццарчу дуьненахь инзаре дукха зезагаш ду шайн беснаш тайп-тайпана долуш. (154 дош)

Ма-дарра а, лач а къамел.	**Изложени**	**«Бештон дагна хилла чевнаш»** Йоккхачу исбаьхьаллица диллина повесть т1ехь Бештон васт. Йоьшуш волчунна ч1ог1а 1аьткъачу аг1ор гайтина Бадуев Саь1ида цунна хилла бохамаш. Къона, дуьненах сакъералуш, ницкъах вуьззина волу Бешто массо а х1уманах дог даьллий, дуьненах чам байний д1ах1оьттира… Цхьа тайпа дуьненан синкъерам бацара Бештон. Цуьнан дерриг а г1уллакх шен наний, Бусаний йолчу кешнашка вахар дара. Пхийтта шарахь, цу тайпана бала а хьегна, оцу кешнашка ваханчохь вала а велира иза… …Бештог1еран уьйт1а а лилхина, Бусанин наха дов доккху. Хьасана, бе а бехк боцуш, Бештона коьртах шаьлта туьйхира. Бешто сов ч1ог1а б1агор беана, хьаьвзаш го а боккхуш, шайн уча аркъал вуьйжира. Чов ц1ан а йина д1айихкича, жимма меттавеана Бешто, цомгуш 1уьллучу шен нанна т1евахара, амма вуьшта а, цамгаро ч1ог1а ницкъ бина к1елйисина йолу Рака1ат, шен к1антана, ц1еххьана кхайкхина ара а ваьккхина, чевнаш яр ла а ца делла, елла хиллера. Бешто холчу х1оьттира, кхуьнан б1аьргех мела хи хьаьдира. Ненан са даларо кхунна шена коьртах хилла чов йиццийнера, х1ара, цунна улло а воьжна, воьлхуш 1уьллура. Дукха хан ялале иштта халчух1оьттина шен нанна юххехь 1ачу Бештона дагатесира, Бусана яло баханчу накъосташна ша бахьанехь цхьа бохам хила там бара аьлла. Т1аккха иза, царна т1аьхьа ваха лерина, нуьйр а кечйина, божли чу вахара говр араяккха, амма Бештона белла 1уьллуш карийра шена дукха безаш хилла дин. Цунна 1аьржа б1агор беара, и сурт гича, ша цхьаъ бен кхин са долу дег1 доцчу божал чохь цхьаннах а ийза а ца луш, велха волавелира, чохь елла 1уьллучу шен нанна а, белла 1уьллучу кху шен динна а. Бештона т1ех1уьттуш йолу халонаш цу т1ехь а кхача ца ло. Яздархочо кхин д1а а к1аргдо шен турпалхочун амал таллар. Шайн дас делла дош лардан арабевллачу цуьнан вежарех цхьаннан, Вахьидан, карах Бусана ле. Иза яло ваханчу Бетас, Бештона хилла лаьтта бохамаш а ца хууш, схьалийцира кхуьнга Бусанех хилларг. «Бусана ели-кх Вахьидан карах». – цо аьлча, и дешнаш шена хеззашехь, Бештос, буьйдачу дошо дагийча санна, шен даг т1е куьг диллира: цуьнан бага, цхьаъ ала воллуш санна, г1аьттинчохь йисира; иза шершшина утармица охьавахара». Жимма хан яьлча меттавеанчу Бештона Бетех бехк хийтира. «Бета! Хьох эхь хета суна, Бусана йийна аьлча, и ла а ца делла, са даьлча санна, со охьавожарна. Бусанин ялар ахь соьга хазийча, сан дег1е цхьа лазар иккхира, х1уъа хаьддехь а, сан кийрара цхьа х1ума а хедира. Суна цкъа а д1а ца даьндолу ан х1оттина, со цо талхор а ву. Со телхина ваьлла стаг ву. Атта-м ца х1оьттина хьуна суна и ан. Ладог1алахь, Бета!.. Чохь елла 1уьллуш со вина сан нана ю; сайн велла ваша санна дукха безна сан дин а божли чохь

		белла 1уьллуш бу; сайн сил дукха езна Бусана а шен вешин карах елла 1уьллуш ю», – аьллачу Бештон б1аьргех мела, даккхийра, горга хин т1адамаш луьста эга дуьйладелира»… **Хьесап:** 1.Бештон васт. 2. Кешнашкахь. 3. Бештона чов яр. 4. Бештона т1ех1уьтту халонаш. 5. Ден дош лардан арабевлла вежарий. 6. Бештона Бетех бехк хетар
Карладаккхар.	**Шеран талламан диктант.**	**«Дуьххьарлера хьехархо»** Тхешан куьпарчу берашца ишколе йигира со а. Мел хаза хетара суна! Моьттура, дерриге дуьне оцу сайн жимчу т1оьрмиг чохь ду, цу чуьрчу абато со цхьана тамашийначу ирсе кхачор ю. Лулахойн бераша хьехархочуьнга д1аелира со. Тхан йишин Элитин хенара йо1 яра иза. Х1етахь дуьйна дуккха а шераш д1адевлла. Амма суна цкъа а диц ца ло и де а, сайн дуьххьарлерчу хьехархочун сурт а. Х1инца а гуш санна хета цуьнан эсала, екхна, к1айн горга юьхь, къинхетаме б1аьргаш, букъ буьззина ловзу стомма 1аьржа ши ч1аба, д1аса т1емаш тесна даьржина 1аьржа ц1оцкъамаш, к1еда аз. Суна а, тхуна массарна а Белител дагна хьоме адам дацара. Цо т1еюьйхина муьлхха коч, тиллина йовлакх, лергех оьхкина ч1агарш, когара мачаш – уьш механа мел йорах хиллехь а, тхуна исбаьхьа хетара. Тхо дерриш а цунах тардала г1ертара. Тхуна юккъехь тасаделла доттаг1алла милла а хьоьгур волуш, довха, безаме дара. Массанхьа а тхоьца яра Белита. Х1инца а ойла йо ас: цо ешаза книга, цунна ца хууш х1ума хила а хиллий техьа? Муьлхха хаттар шега даларх, эсала ела а къежий, нийса жоп лора цо. Дуьйцура муьлххачу а книгах лоций. Ткъа туьйранаш! Цкъа а к1ордор дацара цаьрга ладог1а. (180 дош)

10 класс **Нохчийн литература**		
Арсанов С-Б дахар а, кхолларалла а.	**Сочинени**	**«Маца девза доттаг1алла»**
Мамакаев М. кхолларалла, дахар.	**Сочинени**	**«Зеламха»**
Гайсултанов 1. дахар а, кхолларалла а.	**Сочинени**	**«Александр Чеченский»**
Эдилов Х. кхолларалла.	**Сочинени**	**«Сийлаха»**
11 класс **Нохчийн литература**		
Айдамиров Абузар дахар а, кхолларалла.	**Сочинени**	**«Еха буьйсанаш»**
Арсанукаев Шайхи дахар а, кхолларалла а.	**Сочинени**	**«Арсанукаев Ш. кхолларалла»**
Гацаев Саьид дахар а, кхолларалла а.	**Нохчийн литературин тест.**	
Дикаев М. Д. дахар а, кхолларалла а.	**Сочинени**	**«Нохчийн литературехь суна дукхаеза произведени»**
Ахмадов М. дахар а, кхолларалла а	**Сочинени**	**Ахмадов М. кхолларалехь «Даймехкан васт» , «Дайн г1иллакх»,**